
Legen er den vigtigste aktivitet i dagtilbud, og den skal tilbage og stå centralt i pædagoguddannelserne, lyder det fra to forskere fra DPU. For leg opstår ikke af sig selv blandt børn; den skal inspireres og understøttes af omgivelserne. Det kræver pædagoger, som kan være både reflekterende, handlende og legende i deres praksis.

PÆDAGOGER SKAL VÆRE LEGENDE PRAKTIKERE

Så langt tilbage som i 1826 formulerede Friedrich Fröbel, at legen var menneskets mest udtryksfulde måde at være menneske på, og ser man på børn i alderen tre til fem år, så leger de op mod halvdelen af deres vågne tid, hvis de får mulighed for det.

Igennem en længere årrække efter årtusindskiftet var der et stærkt politisk fokus på børns læring og forberedelse til skolelivet, når det handlede om udviklingen af dagtilbud i Danmark. Der udviklede sig et instrumentelt syn på leg som noget, der mest skulle tjene som en løftestang for en optimeret indlæring af 'det vigtige' i form af tal, bogstaver og sprog. Men vindene har skiftet i de senere år, og med den styrkede pædagogiske læreplan fra 2018 dukkede den børneinitierede leg op igen som et grundlæggende omdrejningspunkt i formålsparagraffen. Og det var der god grund til, hvis man spørger Ditte Winther-Lindqvist, der leder forskningsprogrammet *Småbørnsliv i dagtilbud* ved DPU, Aarhus Universitet.

"Evnen til at kunne indgå i et fællesskab udvikles igennem børns leg. Det samme gør kreativiteten, empatien og evnen til at sætte sig i den andens sted. Legen er den vigtigste aktivitet i dagtilbuddene, og den bidrager til barnets alsidige udvikling på alle måder. Det gælder ikke kun for det individuelle barn, men også for gruppen," siger Ditte Winther-Lindqvist og understreger samtidig, at det er en væsentlig pointe, at legen ikke bare kommer af sig selv.

"Børn er ikke dybt kreative og fantasifulde fra starten. Det bliver de af at lege, men leg er ikke bare noget, der opstår. Der skal være plads til leg. Omgivelserne skal stimulere fantasi og lyst til leg, og de voksne omkring børnene skal understøtte børnenes leg og også turde gå foran i den," understreger hun.

Leg er nemlig ikke ukompliceret, og udviklingen af legekultur og gode legemiljøer i dagtilbuddene stiller ganske store krav til det pædagogiske personale omkring børnene. Pædagogerne skal på samme tid være legende og reflekterende i deres praksis. Det er på ingen måde nemt, og udviklingen i pædagoguddannelserne igennem de sidste par årtier gør, ifølge Ditte Winther-Lindqvist, at de nyuddannede i udgangspunktet står ringere rustet end tidligere til at løfte den udfordring.

Kunst inspirerer til leg

LegeKunst er et af de store udviklingsprojekter, som lige nu ser på børns leg og pæda-

gogers rolle i udviklingen af legekulturer og en legende praksis i dagtilbud. Projektet tager udgangspunkt i, hvad kunst, kultur og æstetiske læreprocesser i hverdagen betyder for børns leg og dannelse samt for de voksne omkring dem. I tilknytning til LegeKunst er der iværksat en omfattende følgeforskning med deltagelse af forskere fra DPU og fra professionshøjskolerne.

"Det har længe været en praksis, at man tog børnene med på kunstmuseer, eller at man fik en kunstner eller en musiker til at komme i børnehaven. Men idéen i vores projekt er at finde ud af, hvad det er, der sker, når børn møder kunst og kultur, hvordan det kan danne børnene og inspirere deres leg i dagtilbuddet," siger lektor Lars Geer Hammershøj fra DPU, Aarhus Universitet. Han er en af de forskere, som undersøger, hvad der sker, når

»Det kræver nok lidt en omkalfatring at tænke på legen som en meget vigtig kompetence hos pædagogerne.»

Ditte Winther-Lindqvist

LegeKunst møder børn og pædagoger ude i daginstitutionerne.

"LegeKunst er ikke et læringsprojekt, og vi har ikke nogle klare læringsmål, som skal indfries. Det er afgørende, at legen bliver et mål sig selv. Det handler om at videreføre den åbenhed, der ligger i kunst og kultur. En åbenhed overfor hvad man skal, hvad der kan ske, og hvad man kan finde på," siger Lars Geer Hammershøj.

Indsætterne i LegeKunst iværksættes ved, at kulturinstitutioner og kunstnere samarbejder med de deltagende dagtilbud. Hovedparten af bevillingen til projektet går til, at kunstnerne kan komme ud i længere forløb i dagtilbuddene, og til at pædagogerne kan have tid til at deltage. I de projekter, som Lars Geer Hammershøj har undersøgt, har den involverede kulturinstitution været Musikmuseet. Derudover har han blandt andet fulgt en kunstnerisk legeagent i en daginstitution i Nordsjælland.

"Det væsentlige er, at dét, som kunsten og kulturen kan, skal blive i børnehaven eller

vuggestuen. Det skal ikke være enkeltstående oplevelser, hvor man bagefter blot går tilbage til at arbejde på den samme måde som altid," siger Lars Geer Hammershøj og forklarer, at forskerne bruger aktionslæring som metode, hvor pædagoger, ledere, kunstnere, LegeKunst-vejledere og forskere skal gå sammen om at udvikle projektet med et fokus på at forankre det ved at ændre praksis i hverdagen.

"Kunstneren har eksempelvis et forløb over nogle gange i dagtilbuddet. Undervejs har man løbende refleksionsmøder, hvor man finder ud af, hvad der skete, hvad der virkede, og hvad der ikke fungerede. Nogle gange er børnene også med. I starten er det kunstneren, som er på, men ca. halvvejs bytter man roller. Herefter er det så pædagogerne, som overtager og står i spidsen for aktiviteterne inspireret af det, som kunstneren eller kulturformidleren er kommet med," siger Lars Geer Hammershøj.

Gå med i den spontane leg

I et samskabelsesprojekt som LegeKunst trækker de forskellige deltagere på det, de hver især har og kan. Pædagogerne har deres faglighed, og det er dem, der kender børnene. De har så set, hvad kunstneren har lavet med børnene, det lader de sig inspirere af, men de gør det på deres egen måde på baggrund af løbende fælles refleksioner i deres pædagogiske praksisfællesskab.

"I Nordsjælland, hvor jeg fulgte et forløb, reflekterede pædagogerne over den måde, som kunstneren havde arbejdet med musik på. Musikken fungerede som dramaturgi. Først var det rigtigt højt og med et højt tempo, så blev det mere almindeligt og til sidst helt stille. Det kunne de rigtig godt lide, men deres greb var i stedet at flytte forløbet udenfor. Så styrtede vi ellers rundt på legepladsen til musik, for man er meget mere fysisk, når man er ude. I de løbende refleksionsmøder pegede pædagogerne også på deres erfaringer med at lave nogle mere vilde, men ufarlige ting med børnene," siger Lars Geer Hammershøj.

Samtidig peger han på betydningen af spontanitet – at legen også opstår, hvor man ikke har planlagt eller forventet den. En af de pædagoger, som deltager i projektet, fortalte eksempelvis om en lille dagligdags oplevelse, som hun havde tænkt over. De skulle ind til frokost, og så var der nogle af børnene, som satte sig på numsen og skubbede sig baglæns ind.

"Normalt ville hun have sagt 'ej stop nu det pjat, vi skal ind og spise'. Men her reflekterede hun nu over, at det her jo faktisk var meget

»Vi har ikke brug for flere diagnostikere. Vi har derimod brug for dygtige pædagoger, der kan handle, og som kan få ting til at ske omkring børnene på en god måde.«

Ditte Winther-Lindqvist

LEGEKUNST

Dagtilbud i 20 kommuner deltager i LegeKunst, som løber fra 2019-2023 og er finansieret med 70 millioner, heraf 25 millioner fra Nordea Fonden. LegeKunst fokuserer på følgende kernebegreber: Leg, dannelse, kunst, kultur, samskabelse og æstetiske processer. Forskning er en vigtig del, og der er i alt syv følgeforskningsprojekter på fem UC'er og DPU, Aarhus Universitet, som er koordineret af Lars Geer Hammershøj, lege- og dannelsesforsker ved DPU, Aarhus Universitet. Forskerne deltager i forløbene sammen med pædagoger, pædagogstuderende, kunstnere og børn, og sammen skaber de viden om, hvordan mødet med kunst og kultur fremmer børns leg og dannelse.

sjovt, og så satte hun sig på numsen og gjorde det samme som børnene. Det er jo et godt eksempel på at få øje på legen og gå ind i den med børnene på de tidspunkter, den pludselig opstår,” siger Lars Geer Hammershøj.

De samme overvejelser måtte forskerne også igennem. De skulle deltage i legen på lige fod med alle andre, og det viste sig også hurtigt, at de måtte skifte uniform. De fulgte en legekunstner, der havde en decideret legeuniform på i form af farverigt tøj med masser af pailletter, og her nyttede det simpelthen ikke noget at ligne forskere, når man skulle følge børns leg. De to forskere fandt derfor også røde pailletjakker frem, for på den måde signalerede de over for børnene, at nu legede de også.

I LegeKunst optræder pædagogen som en legende praktiker, der med legekunstner Yasmin Elvira Steenholdts formulering både tør gå forrest og åbne for leg såvel som følge med ind i den spontane børneleg. Men pædagogen er samtidig en reflekterende praktiker, der løbende træder et skridt tilbage for sammen med kollegerne at bearbejde, hvad der skete mellem børnene, og hvordan man kunne arbejde videre med det i den pædagogiske praksis.

“En af måderne er selvfølgelig at være reflekterende, men en anden måde er i høj grad også at være legende. For at være legende skal man være åben for, hvad der sker. Og det er der mange pædagoger, som synes at have svært ved i dag,” siger Lars Geer Hammershøj.

Ikke brug for diagnostikere

Der er LegeKunst-koordinatorer på pædagoguddannelserne ved fem af professionshøjskolerne, og ambitionen er, at projektets forskning og erfaringer senere skal implementeres i pædagoguddannelsen.

Spørger man Ditte Winther-Lindqvist, så peger hun også på, at der i høj grad er behov for pædagoger, der kan være både legende og reflekterende praktiker i dagtilbuddene, men de seneste ti års ændringer af pædagoguddannelsen betyder, at det er en rolle, som nye pædagoger er dårligt forberedt på.

“Det, der generelt er sket, efter at pædagoguddannelsen er blevet en bacheloruddannelse, er, at den fagidentitet, som pædagoger havde tidligere, hvor der var fokus på viden i handling – altså at man ikke kun forstår, hvad der er på spil, men også er i stand til at handle på det – er blevet nedprioriteret til fordel for en større boglig refleksivitet, hvor de studerende nu i stedet skal læse Luhmann og Foucault,” siger Ditte Winther-Lindqvist og fortsætter:

“Resultatet er, at den nyuddannede pædagog i højere grad er blevet forberedt på en rolle som en slags iagttagende diagnostiker frem for en handlende refleksiv praktiker, der ved, hvad han eller hun skal gøre med det, der observeres.”

Hun understreger, at det ikke er et spørgsmål om, at nye pædagoger skal være mindre reflekterende eller ikke skal lære at se mønstre og tænke over deres egen praksis, men om, at den form for teoretisering, som er kommet ind i uddannelserne, måske skygger for at få blik for, hvad det i virkeligheden er, der foregår blandt børnene, og på den måde hæmmer udviklingen af et refleksivt pædagogisk praksisfællesskab.

“Vi har ikke brug for flere diagnostikere. Vi har derimod brug for dygtige pædagoger, der kan handle, og som kan få ting til at ske omkring børnene på en god måde. Her er legen en glimrende arena for at få øje på, hvem børnene er som mennesker, hvad det er for ting, de bøvler med, hvad det er for ting, de er dygtige til, og hvad det er for ting, de synes er sjove. For pædagogen handler det om at reflektere over, hvad det er, som sker og handle på den baggrund ved at benytte sig af det vindue ind i barnets verden,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Via legen kan pædagogen hjælpe børnene til at udvikle kulturelle redskaber og erfaringer, der hjælper dem til at indgå i fællesskaber. For, som hun siger: Når man er god til at lege, er man også god til alt muligt andet socialt.

Arbejdsdelingen i dagtilbud

Ditte Winther-Lindqvist peger på, at der tit kan være en slags arbejdsdeling i institutionerne, hvor det er den unge mandlige medhjælper, der leger med børnene, mens det er de garvede og fastansatte, der så tager sig af alle de andre opgaver med dokumentation og forældresamarbejde.

“Alle skal ikke være lige gode til alt, men der skal være en anerkendt plads til den legende pædagog i dagtilbuddet. Det kræver nok lidt en omkalfatring at tænke på legen som en meget vigtig kompetence hos pædagogerne. Og så skal man selvfølgelig fastholde, at den høje faglighed er noget, alle pædagoger har, også når det kommer til leg. Det dur ikke, at det kun er nogle enkelte pædagoger, der leger med børnene. Legen er noget, som fælles refleksioner i det pædagogiske praksisfællesskab gerne skulle understøtte,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Men det er også en udfordring, mener hun, for pædagogerne skal kunne lægge meget

af det fra sig, som vi forbinder med at være voksne.

“Det er alt det her med at være ansvarsfuld, hele tiden at have ansvaret for tiden og formålstyranniet, hvor enhver aktivitet skal begrundes i noget andet. Vi kan se i forskningen, at i de sekvenser, hvor det lykkes pædagogerne at lege godt med børnene, det er der, hvor de ikke har 3000 andre gøremål eller en masse dokumentation, som de skal varetage samtidig,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Lars Geer Hammershøj peger på, at der også er barrierer, der skal arbejdes med, for at de voksne kan gå ind i en rolle som legende praktikere

“Når børn leger, så er de jo meget kropslige. De bevæger sig. De opfører en bestemt rolle, eller de handler i det her fantasiunivers, som de har skabt. Så man skal bruge sin krop, man skal faktisk gå ind i det her, som kroppen har skabt, og det kan godt være svært for voksne, for der skal man jo både være parat til at være lidt fjollet og måske se lidt mærkelig ud. Og jeg tror også, at vi har et andet blik på kroppen i dag, end vi havde tidligere. Vi ser os selv meget udefra. Så der synes at være et problem her. Derfor mener jeg, at pædagogprofessionen skal have fokus på at udvikle modet til at være åben og gå ind i legen og modet til faktisk også at bruge sin krop. Det kræver selvsagt også en løbende refleksion over, hvad det er for barrierer, der hæmmer en selv, når det handler om leg i det pædagogiske arbejde,” siger Lars Geer Hammershøj.

Vigtigt at pjatte

Det må godt være sjovt at være pædagog, og det må godt være sjovt at uddanne sig til pædagog. Det skal det faktisk helst, lyder det fra både Ditte Winther-Lindqvist og Lars Geer Hammershøj.

“En af de interessante refleksioner, som pædagogerne fra projektet LegeKunst fremhævede, var betydningen af, at de kunne pjatte mere med børnene. Det var ikke sådan, at børnene så ikke lyttede til dem, eller at de mistede autoritet. Tværtimod oplevede de faktisk, at børnene havde større respekt for dem, når de så sagde noget, der var alvorligt. De gik samtidig mere aktivt ind i legen og satte færre begrænsninger i forhold til deres egen rolle, end de måske normalt ville have gjort,” siger Lars Geer Hammershøj.

Og her er betydningen af humor ret overset, mener han.

“Alle ved, at når børn leger godt, så har de det sjovt. Jo bedre en leg, jo mere griner de. Humor er også en måde at åbne sig på. Altså det at være en ‘pjattende pædagog’, det

»For at være legende skal man være åben for, hvad der sker. Og det er der mange pædagoger, som synes at have svært ved i dag.«

Lars Geer Hammershøj

er formodentlig ret vigtigt at kunne, for der signalerer man til børnene, at vi kan godt se ud på andre måder, end vi plejer i hverdagen. At der er alt muligt, som kan lade sig gøre. Det er ikke så vigtigt at være sjov, det er mere at kunne forholde sig til tingene på en måde, hvor man prøver at ‘pjatte’, for så kan der opstå noget nyt, som ikke var sket ellers. Kreativitet er jo også at kunne se på det velkendte på nye måder, og ved at reflektere over det kan man så udvikle den pædagogiske praksis i hverdagen.”

Fem lege på rygraden

Ditte Winther-Lindqvist peger på væsentligheden af at få legen og den legende tilgang tilbage på pædagoguddannelserne.

“Man har haft en tendens til at tænke, at det med legen ordner børnene selv, og så henvist til børnenes legekultur. Der er man så i virkeligheden kommet til at svingte nogle børn. For vi kan se, at der er nogle børn, som lejlighedsvis eller permanent falder uden for de her kreative spiraler af legefællesskaber,” siger Ditte Winther-Lindqvist og fortsætter: “De børn har brug for hjælp til at komme ind i legen, og det gør man altså kun ved at træne dem i det og hjælpe dem med det, vise dem, hvad der virker og hvordan. Der har vi nogle gode erfaringer med metoder, hvor man mere systematisk leger med børnene ud fra nogle bestemte repertoarer, som de så får til deres rådighed. Og det er jo typisk børn, som der ikke bliver talt så meget med i hjemmet, som ikke kommer så mange steder hen, og som har forældre, der ikke er så opmærksomme på at stimulere deres børn. Så man får en slagside i dagtilbuddet, hvis man ikke gør noget for at stimulere de børn.”

Det er ifølge Ditte Winther-Lindqvist nogle af de ting, man bør arbejde med på pædagoguddannelsen.

“Når man undersøger de barrierer, der forhindrer mange voksne i at gå med i legen, så er der to forklaringer. Den ene er en forlegenhed, og den forlegenhed bliver

forstærket, hvis der er andre voksne til stede. Det kan man overkomme, hvis man løbende reflekterer over det og arbejder med det i løbet af sin uddannelse og i sit pædagogiske praksisfællesskab efterfølgende. Den anden barriere er, at man ikke ved, hvad man skal lege,” siger Ditte Winther-Lindqvist og peger på, at her kan de gamle børnelege være et middel. Og dem er de kommende pædagoger nødt til at lære på deres uddannelse

“De klassiske børnelege som tre mand frem for en enke og lignende er nærmest uddøde i vores kultur. Den overførsel, der tidligere fandt sted fra store børn til små børn nede i gården, sker ikke længere, fordi grupper af store børn og små børn ikke er så meget sammen i fritiden. Men de gamle gruppelege og regellege kunne inkludere børn på tværs og sikre dem en rolle i et legefællesskab,” siger Ditte Winther-Lindqvist.

Hun mener, at alle nye pædagoger skal kunne mindst fem grundlege på rygraden.

“Der er jo nogle legeskabeloner, som man altid kan variere og eksempelvis skifte trolde ud med robotter, hvis det er det, der optager børnegruppen. Men man skal have en basis i, hvordan man kan samle en hel børnegruppe engageret omkring et fællesskab, og her er leg det allerbedste. Det skal pædagogerne selvfølgelig være gode til, men det er ikke alle pædagoger, der er trænet i det. Det, håber jeg, ændrer sig fremadrettet. Der skal mere fokus på leg og pædagogens deltagelse i leg, så erfaringerne med forskellige positioner i legen kan bidrage til et kompetenceløft.” ■

Lyt til denne artikel: dpu.au.dk/podcast

Læs mere:

Lars Geer Hammershøj: Dannelse i uddannelsessystemet. Hans Reitzels Forlag, 2017.

Lars Geer Hammershøj: Kreativitet – et spørgsmål om dannelse. Hans Reitzels Forlag, 2012.

Ditte Winther-Lindqvist: Leg. Dansk Psykologisk Forlag, 2020

DITTE WINTER-LINDQVIST er lektor i udviklingspsykologi på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i børns leg, overgange og kvalitet i dagtilbud og underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi.

LARS GEER HAMMERSHØJ er lektor i Pædagogisk sociologi på DPU, Aarhus Universitet, og forskningskoordinator på projektet LegeKunst. Han forsker i leg, dannelse og kreativitet og har skrevet flere bøger om disse emner. Han underviser på bachelor- og kandidatuddannelserne i uddannelsesvidenskab.